

celo večja, kakor bi jo pričakovali pri najbolj sorodnih liturgičnih obredih.

Poleg tega glavnega problema je še vrsta drugih, ki jih avtor nakazuje in ki jih bo, prav tako kakor prvega, treba šele proučiti. Takšno je n. pr. vprašanje obreda krsta samega (ali samo s polivanjem ali s potapljanjem krščenca).

Josip Korošec.

Pripomba k članku B. Gavelle: Odnos kikaladskih idola i egipatskih ushabti figura prema vinčanskim statuetama (Prilog proučavanju vinčanske plastike). — Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu. Knjiga I. — Beograd, 1948.

V zvezi s pomenom in funkcijo kikaladskih idolov je že dokaj arheologov postavilo svoje hipoteze. Tako je tudi avtor omenjenega članka hotel ponovno načeti to vprašanje. Navajal pa je le obširno mnenje M. G. Nilssona in J. Wiesnerja, kar so v naši literaturi storili tudi že drugi (Vasić, Vinča I, str. 27 in sl.). Prav tako so tudi že poprej povezovali med seboj kikaladske idole in egipčanske ushabti figure, kar tudi avtor sam ugotavlja. Na koncu članka avtor v nekaj vrsticah omenja vinčansko plastiko v zvezi s pomenom in funkcijo kikaladskih idolov, ki jo pa časovno oddvaja od teh idolov zaradi Vasićeve datacije neolitske Vinče v VII. stol. pred n. e.

Vinčanske plastike se kljub podnaslovu ni tako rekoč niti dotaknil. Morda mu ni znano, kar je že zdavnaj ugotovljeno, da predzgodovinska plastika Vinče predstavlja simbole božanstev. Povezovanje ushabti figur s figurami, najdenimi v grobovih, bi bilo vsekakor možno, toda grobov v Vinči doslej še niso odkrili. Odnos kikaladskih idolov do vinčanskih statuet je dokazan, medtem ko slednje z egipčansko plastiko in ushabti figurami nimajo nikakršne zveze. Še bolj pa je čudno avtorjevo časovno oddvajanje vinčanskih od kikaladskih statuet. Sploh se pa iz članka ne more razbrati, kaj je avtor pravzaprav želel podati odnosno povedati.

Stanislav Jesse.

Jaroslav Böhm: NAŠE NEJSTARŠÍ MĚSTA — Praha, 1946.

Knjiga je izšla kot drugi zvezek zbirke »Razgledi po predzgodovini evropskih ljudstev«, ki jo izdaja Društvo češkoslovaških predzgodovinarjev v Pragi. Njen namen je nuditi zainteresiranim čitateljem sicer strokovno pa tudi širše razumljivo delo, ki podaja trenutno stališče predzgodovinske vede o vprašanju nastanka mest v Evropi. Čeprav ima težišče na češkoslovaških arheoloških najdbah, je vendar zasnovana v širšem

merilu in enako aktualna tudi izven ČSR. Zato je potrebno, da smo o njej vsaj obveščeni.

Vsebino knjige je avtor v nekaj kratkih poglavjih zasnoval na splošnem pregledu razvoja evropskih ljudstev do stopnje, ko njihov gospodarski napredek omogoči nastanek mest, in na prikazu zgodovinske vloge Kelto v ustvarjanju mest, kar pobjiže utemelji z arheološkimi podatki. Potrebno je poudariti, da je njegovo vodilno načelo, odkrivanje materialnega življenja predzgodovinskih ljudstev in njihovega gospodarskega, družbenega, kulturnega in političnega razvoja. Na taki osnovi podane ugotovitve imajo zato nesporno znanstveno vrednost.

Prva mesta so nastala pri vzhodnih narodih z visoko civilizacijo, to je: z razredno razčlenjeno družbo, razvitim gospodarskim življenjem in iz tega izhajajočo stopnjo kulture. Od tod so se razširile preko Male Azije v južno Evropo. Ker pa nastanek mest ni odvisen samo od širjenja civilizacij v druge manj razvite pokrajine, načenja avtor problematiko pri njenih družbeno-razvojnih koreninah in ugotavlja, v kakšnih gospodarskih in družbenih pogojih more priti do nastanka večjih naselbin z ustreznim gospodarskim, politično-upravnim itd. pomenom. To tudi zato, ker obstoji v buržoazni znanosti o nastanku mest več nazorov, ki izhajajo iz raznih podstavk in so dokaj različni. Da bi tako nastanek mestnih selišč prikazal v luči družbeno-gospodarskega razvoja, oriše Böhm življenje predzgodovinskih ljudstev od dobe lovsko-nabiralnega gospodarstva, ki ga označuje prisvajanje že gotovih proizvodov narave in ga po še vedno veljavnem Morgan-Engelsovem sistemu opredelitve predzgodovinskega človeštva označujemo kot stopnjo divjaštva. V tem najdaljšem obdobju človeške zgodovine niso dani pogoji niti za stalno naselitev ljudstev, ker so vezana na nenehna potovanja zaradi iskanja rastlinske in živalske hrane. Stalna naseljenost se pojavi šele z uveljavljanjem poljedelstva, ko si ljudje že načrtno prisvajajo naravne proizvode in jih sami privzgajajo. Poljedelstvo je na vzhodu dokazano približno 5000 let pred našim letoštetjem. Iz te dobe pride v nadaljnjem razvoju do nastanka večjih naselbin, diferenciacije družbe, razvitega gospodarstva, skratka do civilizacij z mesti in to v času, ko so prebivalci Evrope še vedno nabiralci in lovci. Mesta so torej produkt družbeno-gospodarskega razvoja na tisti njegovi stopnji, ko napredek sredstev za pridobivanje življenjskih potrebščin v toliki meri dvigne dotlej primitivno proizvodnjo, da omogoči pridobivanje viškov, s tem pa tudi nastanek individualnega pridobivanja, zasebne lastnine, menjave, bogastva in razrednih razlik v družbi, ki se končno uzakonijo v državni tvorbi.

Pri opisovanju nastajanja mest v različnih pokrajinah v njihovi časovni opredelitvi se Böhm pobavi z vprašanjem, ki

nastaja ob tem, ali so namreč na nastanek mest v Evropi vplivali vzori že obstoječih mest na vzhodu, oziroma pozneje v Grčiji in Rimu. Širjenje civilizacij z jugovzhoda v Evropo navidezno do neke mere zagovarja to domnevo. Avtor pravilno ugotavlja, da je osnovni pogoj nastanka mest določena stopnja gospodarskega in družbenega življenja. Vplivi bolj razvitih družbenih tvorb na ljudstva na nižji stopnji razvoja pri navzočnosti menjave ali pri osvajanjih sicer obstojijo, a so drugovrstni.

Iz takih podlag nastala mesta dobe pri Böhmu naslednjo definicijo: mesta so gradbeni objekti, ki imajo družbene, pravne, gospodarske, vojaške in sploh kulturne funkcije, od zgodovinske sredine pa je odvisno, katera od njih ima premoč in daje mestu svoj značaj.

Po teh splošnih ugotovitvah je поблиže orisan razvoj zgodovinskih ljudstev v Evropi s posebnim ozirom na današnje češkoslovaško ozemlje in njegovo okolico. V začetku 3. tisočletja pred našim letoštetjem prebivajo tu neolitski poljedelci, donavska ljudstva, ki živijo v manjših seliščih. Za mesta ni pogojev. Treba je omeniti, da na jugovzhodu štejemo v to dobo Vinčo, ki izrazito presega poljedelsko-vaški značaj srednjeevropske naselitve. V naslednje tisočletje spada bronastodobna »Aunjetiška kultura«, ki jo označuje močna lastna predelava kovin, živahna trgovina med Baltikom in jugom in že diferencirana družba. Na vzpetinah ugotovljena selišča smatra Böhm za zarodke mest, nastalih na plemenski podlagi kot rezultat gospodarskih in upravnih potreb. Nemirni premiki ljudstev, nosilcev »Lužiške kulture« prepreči nadaljnji razvoj teh selišč, zakaj novi prebivalci, osvajaletni in močno družbeno diferencirani, si grade utrjena gradišča, deloma zaradi obrambe, deloma s stalno naselitvijo kot središča gospodarskega in družbenega življenja z vojaškimi in kulturnimi funkcijami, ki se v 1. tisočletju razmahnejo v velika središča. Zrastla so iz notranjih pogojev, v stikih s civiliziranimi mesti jugozahoda in so po Böhmu predstavljala drugi poskus tvorbe mest.

V 1. tisočletju se v prostoru od Champagne preko Porenja in Podonavja do Češke uveljavijo keltska plemena in se prično osvajaletno širiti proti zapadu in vzhodu. Za vojaško organizirana osvajanja potrebno višjo družbeno stopnjo označuje Böhm med poljedelci in živinorejci razvito »kasto bojevnikov«, ki je za domače potrebe širila področja rodovitne zemlje in pridobivala surovine za predelovanje kovin. Iz osnov splošnega razvoja evropskih ljudstev in iz mešanj z ljudstvi žarnih grobišč močno razviti Kelti so bili sprejemljivi za tuje vplive, ki so jih dobivali zlasti od Grkov. Svoj vpliv so kot vladajoči sloj razširili po

večini Evrope, ji ustvarili zasnovano skupnega kulturnega razvoja in zaradi bližine svojega družbenega razvoja antičnemu podlegli Rimljanom, ki so Keltom pripadajoča ali od njih vplivana področja uspešno romanizirali.

Iz antičnih virov in arheoloških izkopavanj je ugotovljen način keltske naselitve, ki ima že razvitejša mesta ali (po Caesarju) oppida kot upravno-gospodarska središča. Nastala so kot plod lastnega razvoja in ne le pod grškim vplivom v južni Franciji, kot so pogosto trdili. Prej obravnavani zarodki mest, obrambna in naseljena gradišča v Evropi, razmeroma kasen stik Keltov z antično civilizacijo govore proti temu. V Galiji so se nahajala sorazmerno visoko (Bibracte 822 m), dasi ne vedno. Tudi sorodnost teh mest v Galiji in Podonavju govori za izvor iz notranjega razvoja. Razširjena so bila od Škotske preko zapadne in srednje Evrope do srednjega Podonavja, kjer njihovi sledovi niso ugotovljeni. Znana so iz antičnih virov, iz arheoloških izkopavanj in preko od Rimljanov prevzetih imen. Ko so Rimljani širili svojo oblast, so jih večinoma romanizirali, predstavili v nižine in pretvorili v svoja mesta in utrdbe. Izven obsega rimskih provinc (n. p. na področju ČSR) so obstajala do začetka našega letoštetja, ko so jih burne dobe uničile, ali pa so bila opuščena.

Keltska oppida so tvorila izven antične civilizacije prve številne in večje naselbine z mestnim značajem. Po legi so ugotovljena na višinah, na slemenih pobočij, pa tudi v nižinah. Obseg naseljene ploskve je bil dokaj različen: od 300 ha do 16 ha. Iz množine koč, grajenih iz hlodov, vej, kamena in gline, eno- in včasih tudi večprostornih, s sedlasto ali ploščato streho, pogosto vkopanih v zemljo, je mogoče razbrati diferenciacijo prebivalstva. Po načinu antičnih vil iz obdelanega kamna grajena poslopja označujejo vladajočo plast prebivalstva. Za to govore tudi tako imenovane rokodelske četrti in pestrost najdenih kovinskih izdelkov. Poleg najrazličnejšega, spretno izdelanega orodja in orožja ter redkejšega okrasja kažejo na visoko razvito družbo, ki posega v sužnjeposestniški red, tudi taki predmeti, kot so pisalne priprave, toaletni predmeti, zdravniški pripomočki, še prav posebej pa denar, ki je dokaz že obstoječega denarnega gospodarstva. Močno razvito predelovanje kovin in z njim v zvezi okrepljena trgovina sta povzročila potrebo po denarju, ki so ga Kelti od 2. stoletja pred našim letoštetjem po makedonskih vzorcih že sami kovali.

Širjenje rimskega imperija je strnilo antični blizu razvito keltsko kulturo v krog romanizacije in za kratko dobo razširilo sužnjeposestniški red po Evropi. Kriza tega reda je povzročila

tudi razpad mestnih tvorb, brž ko zanje ni bilo več družbeno-gospodarske podlage. Šele v srednjem veku se prične formiranje mest z naraščajočo fevdalizacijo, tokrat na drugi osnovi.

Knjiga je bila napisana v rani povojni dobi, da bi zadovoljila potrebe po tovrstni domači literaturi v ČSR. Ker je zasnovana kot splošen pregled in navaja le minimalno literaturo, ne more mnogo pripomoči pri podrobnem proučevanju tega ali onega problema. Tudi zaključki, ki jih navaja avtor, niso vedno dovolj krepko podprti. Vendar dobro služi kot priročnik zlasti v šolske namene, ki jim je tudi prvenstveno namenjena. Pomanjkanje podobnih publikacij v Sloveniji močno občutimo.

Stanko Pahič.